

DOI 10.4467/12332135KRA.21.004.14683

Kamila Follprecht

ORCID: 0000-0002-0776-7576

Archiwum Narodowe w Krakowie

Wzbogacanie zasobu archiwalnego poprzez dary. Przyczynek do dziejów Archiwum Narodowego w Krakowie i jego poprzedników w XIX–XXI w.

**Expansion of archival resources through donations. A contribution
to the events of the National Archives in Krakow and its predecessors
in the 19th–21st centuries**

SŁOWA KLUCZOWE: Kraków, darowizna, archiwalia, archiwa, Archiwum Narodowe w Krakowie

KEY WORDS: Krakow, donation, archival materials, archives, National Archives in Krakow

ABSTRAKT: Powołane przez Radę Miejską w 1887 r. Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa wzbogacało swój zasób dzięki darom przekazywanym przez mieszkańców – zarówno archiwaliów czy muzealiów, jak i książek. Natomiast działające od 1878 r. Krajowe Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie, podlegające galicyjskim władzom krajowym, zaufanie ofiarodawców zaczęło zyskiwać dopiero po przejściu w 1919 r. przez władze polskie. Te działania kontynuowało od 1952 r. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie, powstałe z połączenia obu archiwów (obecnie Archiwum Narodowe w Krakowie). Wspieranie powstających w Krakowie w XIX w. muzeów i bibliotek gromadzących pamiątki minionej świetności Rzeczypospolitej było uznawane za patriotyczny obowiązek, z czasem dawało możliwość zabezpieczenia dla przyszłych pokoleń dokumentów rodzinnych, materiałów wytworzonych przez osoby aktywnie działające na różnych polach czy instytucji lub organizacji, które zakończyły działalność. Archiwum zawsze z wdzięcznością przyjmuje ofiarowywane archiwalia dotyczące Krakowa, Małopolski czy szerzej Galicji, bowiem misją archiwów państwowych jest zachowanie wszelkich materiałów archiwalnych będących źródłem do dziejów Polski i jej mieszkańców.

ABSTRACT: Established by the Town Council in 1887, the Krakow Town Archives of Former Records enriched its resources thanks to donations from inhabitants – both archival materials or museum items, and books. However, operating from 1878, the Local Archives of Records of the Courts for the Nobility in Krakow, under the Galician authorities, only began to obtain the trust of benefactors after it was taken over by Polish authorities in 1919. These activities continued from 1952 in the form of the State Archive of the Krakow Province, founded through a merger of both archives (currently the National Archives in Krakow). Supporting the museums and libraries founded in Krakow in the 19th century that collected souvenirs of the past greatness of the Republic was regarded as a patriotic duty, providing an opportunity to safeguard for future generations family documents, materials created by those active in various fields or institutions and organisations which have ended their activities. The Archives always gratefully accepts donated archival materials connected with Krakow, Malopolska or Galicia, as the mission of the state archives is to store all archival materials that could be a source of information concerning the history of Poland and its inhabitants.

Kraków zawsze sprzyjał powstawaniu różnorodnych zbiorów¹. Już w 1869 r. opracowano tu *Spis prywatnych zbieraczy z wyszczególnieniem ich zbiorów i kierunku, w jakim przedewszystkiem swoim studiom się oddają*, zawierający 94 nazwiska². Kolejny wykaz ukazał się w 1873 r. (nominalnie obejmuje rok 1870) i wówczas wymieniono już 361 kolekcjonerów książek, dokumentów, rękopisów, rycin, obrazów, monet i przedmiotów, mieszkających głównie w zaborze rosyjskim i austriackim³. Wiek

¹ Już w XVI w. notujemy przekazanie w darze kolekcji krakowskiemu Uniwersytetowi. Zob. Leszek Hajdukiewicz, *Jan Ponętowski – opat hradycki, bibliofil i miłośnik sztuki (Materiały do życiorysu)*, „Roczniki Biblioteczne” 1970, R. 14, s. 485–529; Tadeusz Chrzanowski, *Uwagi o intelektualistach-kolekcjonerze w Polsce na przełomie renesansu i baroku*, [w:] *Mecenas, kolekcjoner, odbiorca. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Katowice, listopad 1981*, Warszawa 1984, s. 121–145; Piotr Hordyński, *Kolekcja Jana Ponętowskiego. Wstęp do opisu zawartości*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2016, R. 66, s. 69–84.

² *Spis prywatnych zbieraczy z wyszczególnieniem ich zbiorów i kierunku, w jakim przedewszystkiem swoim studiom się oddają*, „Rocznik dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich Rok 1869” 1870, s. 73–83.

³ *Spis prywatnych zbieraczy z wyszczególnieniem ich zbiorów i kierunku, w jakim przedewszystkiem swoim studiom się oddają*, „Rocznik dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich Rok 1870” 1873, s. 207–237.

XIX był bez wątpienia wyjątkowy w dziejach polskiego kolekcjonerstwa, chociaż

liczba kolekcji wprawdzie stale rosła, ale kolekcjonerów na ziemiach polskich i tak było zdecydowanie mniej niż w Anglii, Francji czy we Włoszech, toteż każdy amator w Warszawie, Krakowie, Poznaniu czy we Lwowie, nie mówiąc o ośrodkach prowincjonalnych, był widoczny i od razu urastał do rangi wielkiego miłośnika oraz mecenasa sztuki i artystów⁴.

Polacy gromadzili pamiątki minionej świetności Rzeczypospolitej – na terenach podzielonych między trzech zaborców (Kraków, Lwów, Poznań, Warszawa) oraz na emigracji (Paryż, Rapperswil) powstawały wspaniałe kolekcje, jak również niewielkie zbiory rodzinne⁵. Ich twórcy uważali za patriotyczny obowiązek pokazywanie tych „starożytności”, początkowo gościom zapraszonym do domu, z czasem podczas organizowanych wystaw, aż zostały na stałe udostępnione w tworzonych muzeach czy bibliotekach. Decydując się na uszczuplenie własnej kolekcji, przekazywali eksponaty w darze dla powstających muzeów i bibliotek, wspierając w ten sposób ich działalność. Czasem powody szczodrości były prozaiczne – brak środków na utrzymanie kolekcji lub następców chętnych, by kontynuować rozpoczęte dzieło.

Działalność założonego w 1815 r. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego Polacy wspierali darami i legatami, które zgodnie z zapisami §26 jego statutu stawały się własnością Uniwersytetu Jagiellońskiego – od 1852 r. gromadzono je jako majątek Towarzystwa. W publikowanych rocznych sprawozdaniach z działalności Towarzystwa (od 1872 r. Akademii Umiejętności) znajdujemy szczegółowe wykazy darczyńców (osoby prywatne i instytucje publiczne) podzielone według przekazanych książek, rękopisów, map, obrazów, rzeźb, fotografii i przedmiotów muzealnych⁶. Dary stano-

⁴ Tomasz F. de Rosset, *Szkic o polskich kolekcjach artystycznych epoki zaborów*, [w:] *Miłośnictwo rzeczy. Studia z historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich w XIX wieku*, red. Kamila Kłudkiewicz i Michał Mencfel, Warszawa 2014, s. 26–27.

⁵ Edward Chwalewik, *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 1–2, Warszawa 1926, 1927; Antoni Kunysz, *Początki muzealnictwa na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem muzealnictwa galicyjskiego*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1987, t. 4, s. 3–24; *Miłośnictwo rzeczy...*

⁶ Bogumiła Schnaydrowa, *Ofiarodawcy Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Z badań nad proveniencją zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Pol-

wiły istotną część zbiorów powstających w tym okresie instytucji kultury. Tworząc w 1850 r. Muzeum Starożytności, zwrócono się do mieszkańców Krakowa:

Towarzystwo naukowe z wdzięcznością przyjmować będzie do Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, wszelkie dary pamiątek jakiegokolwiek bądź rodzaju, odnoszących się do przeszłości narodów w ogólności słowiańskich i obcych, niemniej wiadomości, opisy i rysunki przedmiotów, z dziejami przeszłości krajowej związek mających⁷.

Zainteresowanie „zabytkami przeszłości”, propagowane w Krakowie m.in. przez Ambrożego Grabowskiego⁸, pokazała zorganizowana w 1858 r. pierwsza wystawa „starożytności” – prezentująca m.in. odkryty w Zbruczu posąg Światowida⁹. Z czasem w ramach Akademii Umiejętności powstało Muzeum Archeologiczne, które przejęło opiekę nad częścią kolekcji¹⁰.

W 1868 r. Adrian Baraniecki (1828–1891) przekazał miastu swoje zbiory, które stały się zaczątkiem powołanego przez Radę Miejską Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie; jego zasób był potem uzupełniany m.in. poprzez dary¹¹. W grudniu 1876 r. zostały udostępnione mieszkańcom Kra-

skiej Akademii Nauk w Krakowie” (1975) 1976, R. 21, s. 99–132; eadem, *Ofiarodawcy Akademii Umiejętności 1873–1919. Z badań nad proveniencją zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 1981, R. 26, s. 11–42; Elżbieta Knapiek, *Proveniencje zespołu dokumentów pergaminowych Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2016, R. 61, s. 21–36; Marcin Maciuk, *Łącząc miłość nauki z miłością Ojczyzny. Ofiarodawstwo na rzecz Polskiej Akademii Umiejętności*, Kraków 2016.

⁷ Odezwa Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim połączonego w celu archeologicznych poszukiwań, wraz ze skazówką mogącą posłużyć za przewodnika w poszukiwaniach tego rodzaju, Kraków 1850, s. 5.

⁸ Ambroży Grabowski, *Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic*, Kraków 1822; idem, *Dawne zabytki miasta Krakowa*, Kraków 1850; idem, *Starożytnicze wiadomości o Krakowie*, Kraków 1852; idem, *Skarbniczka naszej archeologii*, Kraków 1854.

⁹ Bożena Lesiak-Przybył, *Wystawa starożytności i zabytków sztuki w Krakowie w 1858 roku. Z „Dziennika” Aleksandry Czechówny*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2015, R. 60, s. 29–40.

¹⁰ Tomasz Skrzyński, *Powstanie i dzieje zbiorów archeologicznych i Muzeum Archeologicznego AU i PAU*, „Materiały Archeologiczne” 2010, t. 38, s. 205–218.

¹¹ ANK, Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie, sygn. 29/540/173 (Księga eksponatów przekazanych do Muzeum jako dary 1870–1887); Artur Benis, *Muzeum Przemysłowe w Krakowie*, Kraków 1905, s. 42–48; Zbigniew Beiersdorf, *Muzeum Techniczno-Przemysłowe w Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 1991, R. 57, s. 130–133;

kowa zbiory rodziny Czartoryskich – biblioteka i część muzeum¹². Uchwałą Rady Miejskiej z października 1879 r. powołano Muzeum Narodowe w Krakowie, mieszczące się w salach pierwszego piętra Sukiennic. Zbiory składające się z malarstwa, grafik, rzeźby, numizmatów, wyrobów rzemiosła artystycznego, starodruków, rękopisów i pamiątek związanych z dziejami Polski pochodziły także z darów – pierwszym eksponatem był obraz „Pochodnie Nerona” ofiarowany przez malarza Henryka Siemiradzkiego¹³. Kolekcjonowanie, poza pasją, miało wymiar praktyczny, jak w przypadku Jana Matejki, który wykorzystywał posiadane eksponaty jako rekwizyty scenografii malowanych obrazów. Malarz często otrzymywał zabytkowe przedmioty od kolekcjonerów, sam także przekazywał je do powstających muzeów. Po śmierci artysty Towarzystwo im. Jana Matejki zebrało fundusze na wykupienie domu przy ulicy Floriańskiej od spadkobierców i powstało muzeum, działające od 1898 r., przekazane przez Radę Miejską w 1904 r. pod opiekę Muzeum Narodowemu¹⁴. Częścią Muzeum Narodowego stała się także kolekcja Emeryka Hutten-Czapskiego (1828–1896) zawierająca monety, medale, ordery, banknoty, ryciny i zbiory biblioteczne – miała być prezentowana w osobnym pawilonie. W 1903 r. rodzina przekazała zbiory miastu, w 1904 r. Muzeum Czapskich stało się oddziałem Muzeum Narodowego, z czasem zbiory były powiększane o kolejne darowizny¹⁵. Gromadzone w Muzeum Narodowym eksponaty etnograficzne, подарowane m.in. przez Seweryna Udzięła (1857–1937), zostały przekazane do utworzonego

Piotr Hapanowicz, *Działalność Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie i jego likwidacja w latach 1949–1950*, „Zarządzanie w Kulturze” 2007, t. 8, s. 43–62.

¹² Janusz Nowak, *Władze gminy miasta Krakowa wobec Muzeum Książąt Czartoryskich 1874–1939*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2001, t. 7, s. 94–115.

¹³ Andrzej Kopff, *Muzeum Narodowe w Krakowie. Historia i zbiory*, Kraków 1962, s. 14; *Muzeum Narodowe w Krakowie. Sprawozdanie Zarządu za rok 1889*, Kraków 1890 i za kolejne lata. Sprawozdania z działalności Muzeum zawierają informacje o ofiarowanych eksponatach.

¹⁴ Marta Kłak-Ambrożkiewicz, *Pasja, rekwizytornia artysty, kolekcja muzealna... Refleksje nad kolekcją Jana Matejki i jej znaczeniem*, [w:] *Miłośnictwo rzeczy...*, s. 342–358.

¹⁵ Maria Kocójowa, „Pamiętkom ojczystym ocalonym z burzy dziejowej”. *Muzeum Emeryka Hutten Czapskiego (Stańków–Kraków)*, Kraków 1978; Dorota Otwinowska, *Zbiór sfragistyczny Muzeum Narodowego w Krakowie*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2004, t. 10, s. 254–256.

w 1911 r. Muzeum Etnograficznego, powiększającego swoje zasoby dzięki napływającym darom¹⁶.

W czerwcu 1887 r. Rada Miejska zdecydowała o powstaniu Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa jako instytucji miejskiej z siedzibą przy ulicy Siennej 16. Franciszek Piekosiński, pełniący wówczas obowiązki archiwariusza w krakowskim Magistracie, rozpoczął gromadzenie archiwaliów, przede wszystkim staropolskich, dotyczących Krakowa, Kleparza, Kazimierza oraz przedmieść¹⁷. Od początku działania do Archiwum niejednokrotnie wraz z archiwaliami przekazywano także muzealia, m.in. fotografie, rysunki, obrazy, przedmioty związane z działalnością cechów, tłoki pieczętne, numizmaty i medale, okazy broni i inne zabytki kultury materialnej odnoszące się do przeszłości Krakowa. Dlatego uchwałą Rady Miejskiej z maja 1899 r. utworzono Muzeum Historyczne Miasta Krakowa jako część Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa (do 1945 r.). Jego zbiory, głównie pochodzące z darów, gromadzono w parterowej sali budynku przy ulicy Siennej¹⁸.

Już w sprawozdaniu Stanisława Krzyżanowskiego z działalności w 1890 r.¹⁹ znajdujemy informację o darach przekazanych Archiwum, co świadczy o ogromnym zaufaniu krakowian do nowej instytucji:

Otrzymało w darze od W. P. Wilhelma Gąsiorowskiego z Krakowa 21 ksiąg rękopiśmiennych z XVII i XVIII w. mianowicie: 12 protokołów sądu wójtowskiego i ławniczego przedmieścia Biskupie, spis ludności Biskupia z lat 1619–1715, 7 protokołów sądu wój-

¹⁶ *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Muzeum Etnograficznego w Krakowie za rok 1911*, Kraków 1912; Franciszek Gawełek, *Muzeum etnograficzne w Krakowie*, „Ziemia. Tygodnik Krajoznawczy Ilustrowany” 1913, R. 4, nr 28, s. 463–465; Aleksandra Jacher-Tyszkowa, *Zbiory Muzeum Etnograficznego w Krakowie*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1967, R. 2, s. 213–251.

¹⁷ Aniela Kielbicka, *Archiwa krakowskie na tle polskiej nauki historycznej 1878–1951*, Biblioteka Krakowska nr 130, Kraków 1993, s. 140–142.

¹⁸ *Ibidem*, s. 151; Kamila Follprecht, *Z dziejów kamienicy przy ul. Siennej 16 w Krakowie*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2013, t. 19, s. 27; Michał Niezabitowski, „*Muzeum to sposób pamiętania*”. *Wokół jubileuszu Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, „Rocznik Krakowski” 2020, R. 86, s. 15–16. Część muzealiów, m.in. fotografie, materiały ikonograficzne, tłoki pieczętne pozostała w zasobie Archiwum (ANK, zespoły 29/661 Zbiór tłoków pieczętnych metalowych, 29/670 Zbiór fotograficzny, 29/671 Zbiór ikonograficzny, 29/1591 Zbiór widokówek).

¹⁹ *Sprawozdanie archiwariusza Dra Stanisława Krzyżanowskiego za rok 1890*, Kraków [1891], s. 5–6.

towskiego i ławniczego, co wszystko włączono do zbiorów archiwum²⁰. P. P. Władysław Łoziński i Radca Dworu Józef Wawel Louis, przesłali dla biblioteki podręcznej archiwum swoje cenne prace, pierwszy 2 tomy dzieła „Lwów starożytny”²¹, drugi „Przechadzkę kronikarza po Rynku krakowskim”²². Prof. Dr. Kallenbach przesłał za pośrednictwem Dra Piekosińskiego opis rękopisu, znajdującego się w bibliotece w Rapperswil, noszącego tytuł „Regestr wybyeran czopowego pywnego w r. 1569”, księgi in folio, w skórę oprawnej z herbem m. Krakowa. Dr. A. Benis ofiarował swoje wydawnictwo: „Materiały do hist. drukarstwa i księgarstwa w Polsce”²³. Dr. Fr. Piekosiński złożył w darze 15 pieczęci (oryginalnych i odcisniętych) ze zachowanych tłoków²⁴. Wszystkim tym J. W. i W. P. P. złożył Zarząd archiwum serdeczne podziękowanie.

W Krakowie od września 1878 r. funkcjonowało Krajowe Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich, które jako instytucja podlegająca Wydziałowi Krajowemu we Lwowie miało charakter urzędu państwowego, zabezpieczającego akta sądowe i urzędowe z części Galicji (drugie Krajowe Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich powstało we Lwowie). Co prawda Krajowe Archiwum od 1887 r. przejmowało w depozyt archiwalia miast i miasteczek, które nie mogły zapewnić właściwego przechowywania tej dokumentacji, jednak odbywało się to na polecenie lwowskiego Wydziału Krajowego²⁵. Postrzeganie Krajowego Archiwum jako urzędu nie zachęcało zapewne kolekcjonerów do ofiarowywania swoich zbiorów, także rodzinnych, zwłaszcza że od 1908 r. mogło ono przejmować depozyty prywatne tylko za zgodą władz krajowych, na ściśle określonych warunkach²⁶. Sporadycznie jako depozyty przekazywano dokumentację posiadaną w związku ze zmianą stanu prawnego dóbr, których dotyczyła, np. archiwum Załuskich

²⁰ ANK, zespół 29/37 Jurydyka Biskupie.

²¹ Władysław Łoziński, *Lwów starożytny. Kartki z historii sztuki i obyczajów. Złotnictwo lwowskie w dawnych wiekach 1384–1640*, Lwów 1889; idem, *Patrycyat i mieszczanństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1890.

²² Józef Wawel Louis, *Przechadzka kronikarza po Rynku Krakowskim*, Kraków 1890.

²³ Artur Benis, *Materiały do historii drukarstwa i księgarstwa w Polsce*, Kraków 1890.

²⁴ ANK, zespół 29/662 Zbiór tłoków pieczętnych gumowych, odlewów: pieczęci, znaków kamieniarskich, obesłań cechowych i medali; zespół 29/1597 Zbiór luźnych pieczęci.

²⁵ Aniela Kiełbicka, *Archiwa krakowskie na tle...*, s. 42–48; Adam Kamiński, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Krakowie (1792) 1878–1952*, wstęp i oprac. Janina Stoksik, Biblioteka Krakowska nr 156, Kraków 2012, s. 48–53.

²⁶ Stanisław Pijaj, *Archiwa rodzinno-majątkowe i spuścizny z terytorium dawnej Galicji (ich losy i stan obecny)*, „Studia Historyczne” 2012, t. 55, nr 1, s. 53.

z Siedliszowic (1908)²⁷ czy dóbr Konary (1909)²⁸. Prawdopodobnie dlatego w 1904 r. władze Nowego Sącza przekazały ocalałą po pożarze ratusza (1894) dokumentację jako depozyt do Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa²⁹. Tym bardziej że w 1891 r. rozpoczął się proces zabezpieczania w Archiwum miejskim w formie depozytów akt krakowskich stowarzyszeń, bractw i cechów. Jako pierwszy przekazał swoje archiwalia cech chirurgów³⁰, a dyrektor S. Krzyżanowski pisał „wspomnieć wypada jeszcze o depozytach cechowych, o których pozyskanie Zarząd archiwum bezprzerwanu się stara, nie chcąc, by te zabytki dawnej przeszłości nieraz bezpowrotnie zaginęły”³¹. W latach 1899–1900 swoje archiwum przekazała Kongregacja Kupiecka³².

Nie sposób wymienić nazwisk wszystkich darczyńców obu krakowskich archiwów, połączonych w 1952 r. jako Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie, które po zmianach nazwy³³ od grudnia 2012 r. funkcjonuje jako Archiwum Narodowe w Krakowie. W ciągu blisko półtora wieku działania krakowskich archiwów nie zawsze precyzyjnie zapisywano, w jaki sposób archiwalia trafiły do zasobu, m.in. jako dary opisywano także przekazane przez urzędy czy instytucje materiały związane z ich funkcjonowaniem,

²⁷ Anna Palarczykowa, *Archiwum Siedliszowickie Załuskich*, „Archeion” 1960, R. 32, s. 57–58; Adam Kamiński, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Krakowie...*, s. 53, 61–62.

²⁸ ANK, zespół 29/1202 Archiwum Konarskie Grabowskich; Franciszek Zacny, „Archiwum Konarskie Grabowskich [1540] 1682–1897” (1983), wstęp do inwentarza (maszyn.).

²⁹ ANK, zespół 29/110 Akta miasta Nowego Sącza; *Sprawozdanie Dra Stanisława Krzyżanowskiego Dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za lata 1903 i 1904*, Kraków 1905, s. 15–16; Aniela Kiełbicka, *Archiwa krakowskie na tle...*, s. 145.

³⁰ *Sprawozdanie archiwariusza Dra Stanisława Krzyżanowskiego za rok 1891*, Kraków [1892], s. 3.

³¹ *Sprawozdanie archiwariusza Dra Stanisława Krzyżanowskiego za rok 1894*, Kraków [1895], s. 4. Postąpiły tak prawie wszystkie działające wówczas krakowskie cechy, akcja była kontynuowana w okresie międzywojennym.

³² *Sprawozdanie Dra Stanisława Krzyżanowskiego Dyrektora Archiwum aktów dawnych m. Krakowa za rok 1899*, Kraków 1900, s. 4; *Sprawozdanie Dra St. Krzyżanowskiego Dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za lata 1900 i 1901*, Kraków 1902, s. 10.

³³ Od 1957 r. Archiwum Państwowe Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego, od 1976 r. ponownie Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie, od 1984 r. Archiwum Państwowe w Krakowie.

co uznajemy jednak za przekazanie wynikające z obowiązków prawnych. Opierając się na publikacjach opisujących dzieje Archiwum, sprawozdaniach z działalności oraz ewidencji zasobu archiwalnego, można przedstawić wstępne zestawienia darczyńców i archiwaliów, które w ten sposób znalazły się w archiwalnych magazynach.

Do krakowskich archiwów, podobnie jak do muzeów, trafiały kolekcje gromadzone przez miłośników dawnych dziejów. Dlaczego wybierano Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa? Może przesądzała formuła instytucji miejskiej, a nie państwowej, o charakterze naukowym (podobnie jak w Krajowym Archiwum dyrektorami byli profesorowie prawa lub historii Uniwersytetu Jagiellońskiego). Ofiarowywane materiały nie zawsze dotyczyły miasta i jego mieszkańców, czasem obejmowały Małopolskę, a nawet Galicję. Niektóre były związane z Krakowem jako stolicą Polski, gdzie wystawiono wiele przywilejów królewskich. Taką właśnie kolekcję dokumentów pergaminowych i papierowych oraz pieczęci w 1901 r. Aleksandra Diehlowa z Warszawy, wdowa po Edmundzie Diehlu (1848–1900), inżynierze i kolekcjonerze³⁴, „w myśl życzenia swojego męża”, przekazała do Archiwum miejskiego z zaznaczeniem, że ma stanowić własność miasta Krakowa i ma być dostępna do badań naukowych. W sprawozdaniu z działalności Archiwum zaznaczono, że:

zbiór ś. p. Edmunda Diehla odebrał w Warszawie adjunkt archiwum p. Adam Chmiel i zarządził jego przewiezienie do Krakowa. Tutaj dzięki zarządzeniu Rady Dworu, Naczelnika Dyrekcyi skarbu, Hr. Michała Dzieduszyckiego, uwolniono od cła i sam zbiór dyplomów i pieczęci i szafy na jego pomieszczenie przeznaczone³⁵.

Oczywisty wydaje się fakt, że zbiory znanego krakowskiego księgarza, miłośnika i kolekcjonera „starożytności” Ambrożego Grabowskiego (1782–1868) trafiły do Archiwum miejskiego. Sam A. Grabowski nie zdecydował, jakiej instytucji zapisać swoją kolekcję – pozostawił ją rodzinie. W 1909 r. jego wnuk Stanisław Estreicher opublikował wspomnienia dziadka i opracował jego spuściznę, nadając tekom numerację i opisując ich zawartość³⁶.

³⁴ „Tygodnik Ilustrowany” 1900, nr 16, s. 308.

³⁵ ANK, zespół 29/676 Zbiór Edmunda Diehla; *Sprawozdanie Dra Stanisława Krzyżanowskiego Dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za lata 1900 i 1901*, Kraków 1902, s. 4, 15.

³⁶ *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, wyd. Stanisław Estreicher, t. 1–2, Biblioteka Krakowska nr 40–41, Kraków 1909.

W sierpniu 1921 r. Archiwum miejskie zawarło umowę z dr. Lucjanem Grabowskim, profesorem Politechniki Lwowskiej, wnukiem A. Grabowskiego, w której przekazał w darze

zbiór ksiąg, inkunabułów i fascykułów, założonych przez ś.p. jego dziadka Ambrożego Grabowskiego, a zawierających zgromadzone przez tegoż materiały i okazy (druki, rękopisy, notaty, ryciny itp.) dotyczące się dziejów Polski i historii sztuki, kultury i literatury w Polsce, a zwłaszcza przeszłości Krakowa i jego zabytków³⁷.

Rada Miejska wystosowała podziękowanie dla Lucjana Grabowskiego i S. Estreichera za przekazanie miastu tych zbiorów³⁸.

Warto także wymienić wyjątkowe materiały, które w sierpniu 1920 r. Archiwum miejskie otrzymało jako depozyt – archiwum i bibliotekę Naczelnego Komitetu Narodowego i Legionów. W 1923 r. stały się one własnością miasta Krakowa³⁹. Różnorodne materiały związane z walką o odzyskanie przez Polskę niepodległości w czasie I wojny światowej, gromadzone w wielu rodzinach jako pamiątki po Legionistach, były chętnie przekazywane w darze do Archiwum i uzupełniały oba zbiory⁴⁰. Wymieńmy tytułem przykładu dokumenty poległego w 1918 r. Wilhelma Wilk-Wyrwińskiego (1882–1918), oficera I Brygady Legionów, ofiarowane w 1934 r. przez jego siostrę Albertynę, żonę Kazimierza Wojciecha Witkiewicza⁴¹. Wyrwiński był zdolnym malarzem i grafikiem, studiował w Akademii Sztuk Pięknych razem z K. Witkiewiczem, z czasem połączyły ich także więzy rodzin-

³⁷ ANK, zespół 29/679 Zbiór Ambrożego Grabowskiego; ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/143, s. 199–202; Adam Chmiel, *Sprawozdanie z działalności Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za lata 1924–1926*, „Dziennik Rozporządzeń Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” z 31 marca 1927, R. 48, nr 3 s. 59; Karol Estreicher, *Dzieło Ambrożego Grabowskiego*, „Rocznik Krakowski” 1970, R. 40, s. 34.

³⁸ „Dziennik Rozporządzeń dla Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” z 30 października 1921, R. 42, nr 10, s. 115; nr 12 z 31 grudnia 1921, s. 147.

³⁹ ANK, zespoły: 29/530 Naczelnny Komitet Narodowy; 29/273 Zbiór Legionów; *Inwentarz Archiwum Naczelnego Komitetu Narodowego (1914–1920)*, oprac. Ludwik Łysiak, Anna Ptaśnikowa, Helena Zającowa, Warszawa 1958, s. 36–37. Po remoncie budynku przy ul. Siennej, przeprowadzonym w 1936 r., zbiory umieszczono na parterze w sali Archiwum Legionów i Naczelnego Komitetu Narodowego (K. Follprecht, *Z dziejów kamienicy...*, s. 25).

⁴⁰ ANK, Barbara Berska, „Inwentarz Zbioru Legionów 1908–1939” (2007), wstęp do inwentarza (maszyn.).

⁴¹ ANK, Zbiór Legionów, sygn. 29/273/76.

ne⁴². Już w 1919 r. w wydawanym przez krakowskie Muzeum Techniczno-Przemysłowe czasopiśmie „Rzeczy Piękne” Witkiewicz opisał pośmiertną wystawę prac Wyrwińskiego⁴³, potem przygotował odczyt wygłoszony w Radio Kraków 11 grudnia 1934 r.⁴⁴

Jan Augustyn (1861–1934), drukarz w krakowskiej drukarni „Czasu”, gromadził litografie, sztychy, drzeworyty, fotografie, heliograviury i inne druki dotyczące bohaterów narodowych, wielkich postaci ze świata nauki, sztuki, literatury i historii. Zbiór uzupełniał akwarelami własnego autorstwa, wycinkami prasowymi oraz odręcznymi notatkami. W 1934 r. ofiarował Archiwum miejskiemu dwie teki poświęcone Legionom oraz rękopis swojej pracy „Autentyczna historia Legionów”⁴⁵; pozostałą część kolekcji później przekazała rodzina⁴⁶.

Trzeba zaznaczyć, że w okresie międzywojennym zmienił się charakter dawnego Krajowego Archiwum. W październiku 1919 r. jako Archiwum Ziemskie w Krakowie stało się urzędem reprezentującym odrodzone państwo polskie, przechodząc pod zarząd Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (w 1936 r. zmieniono nazwę na Archiwum Państwowe w Krakowie). Zapewne dlatego ok. 1945 r. właśnie tam Edward Łepkowski (1902–1979), historyk sztuki, przekazał zbiór materiałów związanych z Legionami, gromadzonych przez jego ojca Wincentego Łepkowskiego (1866–1935), lekarza-stomatologa, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego (twórca Katedry Stomatologii)⁴⁷, zaangażowanego jako lekarz w działalność Legionów⁴⁸.

⁴² Maria Rzepińska, *Wilhelm Wyrwiński przerwana droga twórczości*, „Folia Historiae Artium” 1966, t. 3, s. 95–122.

⁴³ Kazimierz Witkiewicz, *Z pośmiertnej wystawy w salach Towarzystwa Sztuk Pięknych w Krakowie*, „Rzeczy Piękne” 1919, R. 2, nr 2, s. 15–16.

⁴⁴ ANK, Zbiór Legionów, sygn. 29/273/77.

⁴⁵ ANK, Prace naukowe, literackie i pamiętniki – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/667/2 (dawna sygn. IT 2373).

⁴⁶ ANK, zespół 29/673 Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna; Magdalena Marosz, *Zbiór Jana Augustyna z lat 1794–1934 w Archiwum Państwowym w Krakowie*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 1996, t. 2, s. 50.

⁴⁷ Zdzisław Gajda, *Łepkowski Wincenty Jacek*, [w:] PSB, t. 18, Wrocław 1973, s. 345.

⁴⁸ ANK, zespół 29/682 Zbiór Wincentego i Edwarda Łepkowskich; Magdalena Marosz, „Inwentarz zbioru Wincentego i Edwarda Łepkowskich [1886] 1912–1935 [1938]” (2018), wstęp do inwentarza (maszyn.).

Do obu krakowskich archiwów przekazywano w darze dokumenty rodzinne, czasem sięgające wiele pokoleń wstecz, poświadczające posiadanie majątności lub działalność członków rodziny. Niejednokrotnie dokumenty były gromadzone przez kolejne pokolenia, przechodząc drogą koligacji rodzinnych przez różne rodziny, pozornie ze sobą niepowiązane. Czasem archiwum rodzinne tworzone było w wyniku długotrwałych poszukiwań dokumentów, innym razem kwerendę wymuszała konieczność urzędowego potwierdzenia posiadanych praw, a poznana przy okazji historia rodziny rodziła chęć przekazania tych dokumentów przyszłym pokoleniom. Tytułem przykładu, krakowski adwokat Adam Bogusz (1843–1920) gromadził przez lata dokumenty związane z historią swojej rodziny. Stał się dzięki temu specjalistą w dziedzinie genealogii i heraldyki, co wykorzystywał w praktyce adwokackiej. Prawdopodobnie w związku z prowadzeniem tego rodzaju spraw posiadał dokumenty dotyczące kamienicy w Rynku Głównym 26, należącej do Elżbiety z Laskiewiczów Skotnickiej – ofiarował je w 1905 r. Archiwum miejskiemu⁴⁹. Wówczas przekazał także dokumenty związane ze sprawami majątkowymi i rodzinnymi Boguszów. W 1916 r. oddał jako depozyt do Krajowego Archiwum akta dotyczące spraw majątkowych i genealogicznych. W 1920 r. rodzina, zgodnie z zapisem testamentowym, ofiarowała do Archiwum Ziemskiego w Krakowie akta odnoszące się do różnych rodzin, pochodzące z jego kancelarii adwokackiej⁵⁰.

Stanisław Tomkowicz (1850–1933), historyk sztuki i konserwator za-
bytków, zdawał sobie sprawę, jak ważne jest zachowanie dla przyszłych
pokoleń archiwaliów stanowiących źródła do badań, dlatego w testamen-
cie z 1932 r. zapisał archiwum rodzinne Archiwum Ziemiemu w Kra-
kowie⁵¹. W okresie powojennym, wobec zniszczenia wielu archiwaliów
podworskich, zabezpieczenie zachowanych dokumentów było szczególnie
ważne, zapewne dlatego w 1950 r. Leonia Lubomirska (1890–1978) ofia-

⁴⁹ ANK, Akta osób i rodzin – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/645/231–233.

⁵⁰ ANK, zespół 29/1416 Archiwum Adama Bogusza, adwokata w Krakowie; Wacław Kolałak, „Inwentarz Archiwum Adama Bogusza, adwokata w Krakowie 1531–1920” (1984), wstęp do inwentarza (maszyn.); *Sprawozdanie Dra Stanisława Krzyżanowskiego dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za rok 1905*, Kraków 1906, s. 7–9; *Archiwum Ziemskie w Krakowie w latach 1920–1926*, „Archeion” 1928, R. 3, s. 174; Klemens Bąkowski, *Bogusz Adam*, [w:] PSB, t. 2, Kraków 1936, s. 214.

⁵¹ ANK, zespół 29/640 Archiwum Tomkowiczów z Kobiernic; Krystyna Waligórska, „Inwentarz Archiwum Tomkowiczów z Kobiernic 1463–1863” (1961), wstęp do inwentarza (maszyn.).

rowała Archiwum Państwowemu w Krakowie akta rodziny Dembińskich z Przysuchy, które stały się jej własnością w ramach koligacji rodzinnych. W 1968 r. prof. Józef Garbacik przekazał Archiwum inne akta Dembińskich, otrzymane wcześniej od L. Lubomirskiej, która z kolei w 1970 r. podarowała Archiwum dodatkowe archiwalia. W 1978 r. materiały dotyczące tej rodziny ofiarowała Janina z Dembińskich Rzącowa⁵². W trudnych czasach PRL przedwojenni właściciele dóbr ziemskich, nawet niewielkich, starali się zachować dokumenty związane z utraconym majątkiem, przekazując je do archiwów. Stefania Zgierska Strumiłłowa, wdowa po ostatnim właścicielu majątku Książniczki – Tadeuszu Zgierskim Strumille (1884–1958) – ofiarowała Archiwum Państwowemu w Krakowie w 1977 r. akta gospodarcze majątku, zakupionego przez rodzinę w 1887 r.⁵³

Archiwum miejskiemu ofiarowywano dokumentację ukazującą działalność konkretnych osób, zapewne w celu zachowania spuścizny, która pozwoliłaby przyszłym pokoleniom docenić ich działalność. Czasem była to decyzja zawarta w testamencie, jak uczynił Stanisław Cercha (1867–1919), malarz i historyk sztuki. Zapisał on krakowskiemu Magistratowi, z przeznaczeniem dla Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, zbiory materiałów do dziejów Krakowa gromadzone przez jego ojca Maksymiliana Cerchę (1818–1907), a uzupełnione przez niego samego. Materiały zostały przekazane do Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa w 1924 r. po zakończeniu postępowania spadkowego⁵⁴. Często archiwalia przekazywały wdowy, zapewne wykonując wolę zmarłego męża – tytułem przykładu w 1922 r. Archiwum otrzymało od wdowy dokumentację działalności Jana Zawiejskiego (1854–1922), architekta⁵⁵. W 1930 r. do Archiwum trafiła

⁵² ANK, zespół 29/1415 Archiwum Dembińskich; Monika Andrasz-Mrożek, „Inwentarz Archiwum Dembińskich 1580–1855” (1996), wstęp do inwentarza (maszyn.).

⁵³ ANK, zespół 29/1051 Akta gospodarcze majątku Książniczki; Monika Andrasz-Mrożek, „Archiwum gospodarcze majątku Książniczki 1882–1923” (1999), wstęp do inwentarza (maszyn.).

⁵⁴ ANK, zespół 29/1548 Teki Maksymiliana i Stanisława Cerchów; ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/144 (pismo z Magistratu z 24 marca 1920 r.); A. Chmiel, *Sprawozdanie z działalności Archiwum...*, s. 60; Feliks Kopera, *Cercha Maksymilian*, [w:] PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 232; idem, *Cercha Stanisław*, [w:] PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 232–233.

⁵⁵ ANK, zespół 29/1463 Teki architekta Jana Zawiejskiego; ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/143, s. 547; Jacek Purchla, *Jan Zawiejski architekt przełomu XIX i XX wieku*, Warszawa 1986, s. 9, 12–13.

spuścizna innego znanego architekta Zygmunta Hendla (1862–1929), konserwatora zabytków, ofiarowana przez wdowę Zofię Hendlową⁵⁶. Podobnie zabezpieczano tego rodzaju archiwalia w okresie powojennym – Kazimiera Treterowa podarowała w latach 1960–1961, 1969, 1973 materiały dotyczące działalności jej męża Bogdana Tretera (1886–1945), architekta i konserwatora zabytków⁵⁷.

Zdarza się, że ważne materiały trafiają w ręce przyjaciół rodziny, którzy decydują o ich dalszym losie – w 1925 r. Michalina Janoszanka (1884–1952), malarka i pisarka, przekazała Archiwum miejskiemu 42 tomy dziennika (pamiętnika) Aleksandry Czechówny (1839–1923), obejmującego lata 1856–1923 „z zastrzeżeniem niekorzystania przez lat 10 dla osób z poza Archiwum Aktów dawnych m. Krakowa”⁵⁸.

Czasem archiwalia ofiarowywała rodzina, uznając po latach działalność zmarłego za ważną, dzięki temu badacze zyskiwali możliwość odkrycia znaczenia tych osób. W ten sposób Archiwum otrzymało w 1964 r. spuściznę księdza Ludwika Ruczki (1814–1896), działacza społecznego organizującego pomoc zesłańcom po powstaniu styczniowym⁵⁹. Do Oddziału

⁵⁶ ANK, zespół 29/1414 Archiwum architektoniczne Zygmunta Hendla; *Działalność instytucji i przedsiębiorstw [1930]. Archiwum Aktów Dawnych m. Krakowa*, „Dziennik Rozporządzeń Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” z 31 grudnia 1930, R. 51, nr 12 s. 496; Józef Lepiarczyk, *Hendel Zygmunt*, [w:] PSB, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 388–390.

⁵⁷ ANK, zespół 29/652 Akta rodziny Treterów. Pozostała część spuścizny została przez Archiwum zakupiona od K. Treterowej w latach 1968, 1970, 1973 i 1976; Andrzej Białkiewicz, *Przyczynek do biografii Bogdana Tretera*, „Ochrona Zabytków” 1985, R. 38, nr 1 (148), s. 27.

⁵⁸ ANK, zespół 29/1582 Spuścizna Aleksandry Czechówny; ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/144 (pismo z 22 maja 1925, znak 106/25); A. Chmiel, *Sprawozdanie z działalności Archiwum...*, s. 60; Kazimierz Buczkowski, *Janoszanka Michalina*, [w:] PSB, t. 10, Wrocław 1962–1964, s. 552; Bożena Lesiak-Przybył, *Przełom wieku XIX i XX w Dzienniku Aleksandry Czechówny*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2002, t. 8, s. 162–167.

⁵⁹ ANK, zespół 29/1418 Archiwum księdza Ludwika Ruczki; Bolesław Kumor, *Ruczka Ludwik*, [w:] PSB, t. 32, Wrocław 1989–1991, s. 595–597; Roman Marcinek, *Archiwum księdza Ludwika Ruczki i materiały do biografistyki powstańców styczniowych*, „Archeion” 1995, R. 94, s. 44; Krzysztof Haptaś, „On to podjął się był pięknego dzieła ulatwienia powrotu wywiezionym na Sybir po r. 1863 poddanym austriackim. Ksiądz Ludwik Ruczka i jego działalność na rzecz zesłanych na Sybir powstańców styczniowych z zaboru austriackiego”, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2017, t. 24, s. 139–152.

Archiwum w Nowym Sączu w 2008 r. wnuczka przekazała spuściznę Wilmy z Marschalków Uhlowej (1877–1965), przedwojennej radnej miasta Nowego Sącza⁶⁰. Do Oddziału Archiwum w Nowym Targu w 2009 r. ofiarowano spuściznę Zofii Ireny Sutorowskiej (1899–1985), nauczycielki i bibliotekarki w Rabce, działaczki Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego⁶¹. Oddział Archiwum w Bochni otrzymał w latach 2017–2018 od spadkobierców spuściznę Ignacego Słoniny (1910–1990), poety i pisarza, działacza społecznego i politycznego⁶². Do Oddziału w Tarnowie emerytowana archiwistka dr Maria Żychowska stopniowo przekazuje swoją spuściznę, m.in. materiały dotyczące harcerstwa i konspiracji okresu powojennego⁶³.

Niezwykle cenne są dary zawierające dokumentację związaną z losami Polaków podczas II wojny światowej, stanowią bowiem często wyjątkowe pamiątki rodzinne. Czasem są przekazywane do Archiwum z obawy przed zniszczeniem poprzez niewłaściwe przechowywanie, na ogół wymagają konserwacji. Oddział Archiwum w Tarnowie został obdarowany, dzięki decyzji wnuka, dokumentacją odnoszącą się do działalności ppłk. Stefana Musiałka-Lowickiego (1896–1986), legionisty i dowódcy 16. Pułku Piechoty Ziemi Tarnowskiej Armii Krajowej⁶⁴. Archiwum otrzymało w darze także nieliczne zachowane dokumenty (głównie korespondencję z lat 1939–1944) dotyczącą życia i działalności Kazimierza Gurgula (1905–1944), nauczyciela gimnazjalnego w Wieliczce, potem nauczyciela w Polskim Gimnazjum w Balatonboglár na Węgrzech⁶⁵. W 2004 r. zasób Archiwum wzbogacił się o cenną darowiznę materiałów dotyczących dzieci polskich przebywających na Węgrzech w czasie II wojny światowej, tzw. Boglarczyków⁶⁶.

⁶⁰ ANK Oddział w Nowym Sączu, zespół 31/569 Spuścizna Wilmy Uhlowej; Krzysztof Kubisz, Zofia Kubisz, *Uhl-Kubiszowa Zofia*, [w:] *Harcerski słownik biograficzny*, t. 2, red. Janusz Wojtyca, Warszawa 2008, s. 231–233.

⁶¹ ANK, zespół 29/3483 Spuścizna Zofii Ireny Sutorowskiej.

⁶² ANK Oddział w Bochni, zespół 30/384 Spuścizna Ignacego Słoniny.

⁶³ ANK Oddział w Tarnowie, zespół 33/853 Spuścizna dr Marii Żychowskiej.

⁶⁴ ANK Oddział w Tarnowie, zespół 33/504 Teki ppłk. Stefana Musiałka-Lowickiego Inspektora Inspektoratu Armii Krajowej Tarnów; Anna Pachowicz, *Zapomniany żołnierz. Ppłk Stefan Musiałek-Lowicki 1896–1986*, Tarnów 2016.

⁶⁵ ANK, Akta osób i rodzin – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/645/456; Janina Czernin, *Współpracownik Placówki „W” w Budapeszcie Kazimierz Gurgul*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2012, t. 18, s. 77–90.

⁶⁶ ANK, zespół 29/2014 Stowarzyszenie Boglarczyki; Danuta Jakubiec, *Boglarczyki*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2004, t. 10, s. 257–260; Krystyna Jelonek-

Rodzina decyduje niekiedy o przekazaniu akt przedsiębiorstw rodzinnych, niejednokrotnie o długiej historii, np. firma znanego introligatora Roberta Jahody (1862–1947)⁶⁷ czy akta rodziny Buszczyńskich, głównie związane z firmą Konstantego Buszczyńskiego (od 1906 r. w podkrakowskiej Górcie Narodowej), specjalizującą się w uprawie buraków cukrowych i zbóż⁶⁸. Zachowaną w rękach prywatnych niekompletną dokumentację Wydawnictwa Kart Pocztowych Artystycznych Jan Czernecki w Wieliczce (koniec XIX w. – 1915), zawierającą księgi z wydrukami pocztówek, pocztówki i ich projekty, negatywy na szkle, klisze negatywowe na błonach, klocki drukarskie, matryce drukarskie metalowe i gumowe⁶⁹, Archiwum otrzymało w darze w 2020 r. W tym też roku zakończyła wieloletnią działalność Księgarnia „Nauka i Sztuka” Stefana Kamińskiego w Krakowie, a właścicielka zdecydowała o ofiarowaniu Archiwum dokumentacji dotyczącej jej funkcjonowania z lat 1896–2010 oraz materiałów z życia i działalności Stefana Kamińskiego (1907–1974)⁷⁰. Zdarza się, że dary osób prywatnych wzbogacają posiadane przez Archiwum akta przedsiębiorstw państwowych, np. w 2018 r. przekazano album ukazujący historię Zakładów Budowy Maszyn i Aparatury im. S. Szadkowskiego w Krakowie w latach 1804–1861, ofiarowany w 1961 r. zasłużonemu pracownikowi⁷¹.

Nieraz w zbiorach rodzinnych znajdowały się akta organizacji, w których działalność zaangażowani byli przodkowie lub sami ofiarodawcy. Akta Komisji Konserwatorskiej Krakowskiego Urzędu Wojewódzkiego z lat 1930–1938 ofiarował Archiwum Józef Lepiarczyk (1917–1985), historyk sztuki – zapewne w związku z działalnością na stanowisku Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie (1952–1956) docenił wartość tej

-Litewka, *Informacja o przekazaniu akt Stowarzyszenia „Boglarzycy” do Archiwum Państwowego w Krakowie*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2004, t. 10, s. 261–262.

⁶⁷ ANK, zespół 29/648 Firma introligatorska R. Jahoda w Krakowie; Adam Homecki, *Jahoda Robert*, [w:] PSB, t. 10, Wrocław: 1962–1964, s. 325–326.

⁶⁸ ANK, Akta osób i rodzin – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/645/35–42; *K. Buszczyński i Synowie. Hodowla nasion sp. akc. 1886–1936*, Warszawa 1936.

⁶⁹ ANK, zespół 29/3915 Wydawnictwo Kart Pocztowych Artystycznych Jan Czernecki w Wieliczce.

⁷⁰ ANK, zespół 29/3914 Księgarnia „Nauka i Sztuka” Stefana Kamińskiego w Krakowie; Aleksandra Mianowska, *Stefan Kamiński (1907–1974)*, „Silva Rerum” 1981, s. 125–134.

⁷¹ ANK, Zakłady Budowy Maszyn i Aparatury im. Stanisława Szadkowskiego w Krakowie (dawne Zieleniewskiego), sygn. 29/1322/38.

dokumentacji⁷². W latach 1970, 1974, 1980 Eugeniusz Jelonek i Tadeusz Witkiewicz przekazali dokumentację Stowarzyszenia Przeciwalkoholowego „Błękitny Krzyż” z lat 1956–1979⁷³. W 1950 r. Archiwum otrzymało w darze, w związku z likwidacją, akta Związku Opieki nad Zwierzętami w Krakowie z lat 1876–1949, był to sposób na ich zabezpieczenie przed zniszczeniem⁷⁴. Jeżeli działalność stowarzyszenia powoli wygasła, członkowie decydowali czasem o przekazaniu dokumentacji do Archiwum, żeby zachował się ślad wieloletniego nieraz funkcjonowania, np. akta krakowskiego Oddziału Towarzystwa Przyjaciół Książki z lat 1969–2002⁷⁵.

Nierzadko Archiwum otrzymywało w darze od osób prywatnych rękopisy uzupełniające staropolskie archiwa miejskie. Los tych dokumentów wiąże się z dziejami zarówno miejscowości, jak i całej Rzeczypospolitej, bowiem ze względu na klęski lokalne czy wojenne zawieruchy archiwa miejskie były narażone na zniszczenie. W 1903 r. Stanisław Czachurski z Nowego Sącza ofiarował Archiwum miejskiemu księgę ławniczą miasta Ciężkowice z XVI w.⁷⁶ W latach 1898–1903, 1907–1911 był on radcą w Sądzie Obwodowym w Nowym Sączu⁷⁷, może więc powierzono mu księgę jako osobie wykształconej i godnej zaufania. Okazuje się, że w parafii ciężkowickiej także przechowywano księgi miejskie z XVI–XVIII w., w 1931 r. proboszcz Jacek Michalik przekazał je jako depozyt do Archiwum

⁷² ANK, Komitety i organizacje społeczne ochrony zabytków w Krakowie – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/563/4.

⁷³ ANK, zespół 29/852 Stowarzyszenie Przeciwalkoholowe „Błękitny Krzyż” w Krakowie.

⁷⁴ ANK, zespół 29/572 Związek Opieki nad Zwierzętami w Krakowie; Edyta Wolter, *Edukacja ekologiczna w Drugiej Rzeczypospolitej inspiracją dla praktyki edukacyjnej w XXI wieku*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2016, t. 34, s. 71–83; Joanna Gellner, *W obronie koni, psów i ptaków niechaj przoduje w Polsce Kraków. Z dziejów opieki nad zwierzętami w Krakowie (1875–1914)*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2018, nr 36, s. 97–116; Remigiusz Kasprzycki, *Obroncy zwierząt w miastach międzywojennej Polski*, [w:] *Stulecie samorządu*, red. Janusz Mierzwa i Tadeusz Skoczek, Warszawa 2019, s. 188–194.

⁷⁵ ANK, zespół 29/2585 Towarzystwo Przyjaciół Książki Oddział Krakowski.

⁷⁶ ANK, *Variae civitates et villae* – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/36.

⁷⁷ Wincenty Gawron, *Opowieści o dawnej wsi limanowskiej*, „Almanach Sądecki” 1996, R. 5, nr 3 (16), s. 48–50; Robert Tabaszewski, *Powstanie i organizacja c.k. Sądu Obwodowego w Nowym Sączu w latach 1855–1914*, „Rocznik Sądecki” 2017, R. 45, s. 117–118.

Ziemskiego w Krakowie⁷⁸. Znamy z opisów A. Grabowskiego stan krakowskiego archiwum w wieży ratuszowej z początku XIX w., na szczęście przez lata, dzięki darczyńcom, do Archiwum wracała rozproszona staropolska dokumentacja dotycząca funkcjonowania Krakowa i jego mieszkańców. Nawet A. Grabowski miał w swojej kolekcji liczne oryginalne dokumenty i rękopisy. Tak oto znajdujące się w zasobie Archiwum akta miasta Krakowa zostały uzupełnione przez rękopisy подарowane m.in. przez: Akademię Umiejętności (1895), Juliusza Siwińskiego (1901), Franciszka Bartynowskiego (1899, 1900, 1910), Grono c.k. Konserwatorów Galicji Zachodniej (1908)⁷⁹. Kolekcja dokumentów pergaminowych wzbogaciła się m.in. o dary: dr. Ludwika Birkenmajera (1909), dr. Piotra Hubal Dobrzańskiego (przed 1925), Stanisława i Zofii Fihauserów z Bruśnika (1930), dr. Józefa Korzeniowskiego (1905), dr. Michała Koya (1902), dr. Zygmunta Lasockiego ze Lwowa (1933), Stanisława Pęksy z Nowego Targu (1956), Marii z hr. Potulickich księżnej Ogińskiej (1924), Władysława Prokescha (1893), Józefa Serugi (1909), dr. Stanisława Stetkiewicza (1915), prof. gimnazjalnego Józefa Tułasiewicza, dr. Mieczysława Dunin Wąsowicza (1913), dr. Franciszka Zaczka (1909), Ludwika Zarewicza (przed 1890)⁸⁰.

Nawet akta krakowskich cechów, które jako depozyty były przekazywane przez władze cechowe do Archiwum miejskiego, dopełniano darami – niektóre księgi pozostały bowiem w ręku majstrów. I tak w 1980 r. ofiarowano księgę cechu krakowskich rzeźników i masarzy z lat 1850–1948 (1979)⁸¹, a w 1966 r. akta Cechu Rzemieślniczego Zbiorowego w Podgórzu działającego w latach 1869–1941⁸². Także osoby posiadające akta cechów z innych miejscowości decydowały się przekazać je do krakowskiego Archiwum – w 1961 r. подарowano archiwalia cechowe małopolskiego miasta Koszyce

⁷⁸ ANK, *Variae civitates et villae* – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/32–35.

⁷⁹ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. rkps 1512, rkps 3020, rkps 3027, rkps 3113, rkps 3325, rkps 3491, rkps 3419.

⁸⁰ ANK, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 29/657/301, 29/657/323, 29/657/663, 29/657/712, 29/657/770, 29/657/840, 29/657/841, 29/657/1039–1041, 29/657/1051, 29/657/1057, 29/657/1062, 29/657/1064, 29/657/1083, 29/657/1087, 29/657/1089, 29/657/1091, 29/657/1094–1096, 29/657/1100, 29/657/1118, 29/657/1119, 29/657/1126, 29/657/1127, 29/657/1181–1186, 29/657/1285.

⁸¹ ANK, Cechy rzeźników w Krakowie, Kazimierzu i Kleparzu, sygn. 29/176/77.

⁸² ANK, zespół 29/196 Katolicki cech zbiorowy w Podgórzu (w Krakowie na Podgórzu).

z lat 1546–1925⁸³. Będący ważną częścią zasobu archiwalnego zbiór map, atlasów, planów (katastralnych, sytuacyjnych i urbarialnych) oraz widoków Krakowa i innych miejscowości od XVI w.⁸⁴ jest również w dużej części uzupełniany poprzez dary od osób prywatnych.

Archiwalia ofiarowywali Archiwum archiwiści zatrudnieni w tej instytucji, zapewne często kupowali je w antykwariatach, ratowali przed zniszczeniem lub otrzymywali od osób, które uznawały, że specjalistom łatwiej ocenić wartość zabytków i ewentualną potrzebę zachowania. I tak Kazimierz Kaczmarczyk (1878–1966) w 1908 r. podarował księgi nieznanego kupca towarów norymberskich w Krakowie z lat 1873–1885⁸⁵, a Krystyna Pieradzka (1908–1986) w 1975 r. zbiór powinszowań (laurek) dziecięcych z lat 1886–1920⁸⁶.

Niektóre nazwiska pojawiają się wśród darczyńców Archiwum miejskiego wielokrotnie – tytułem przykładu, prawnik Klemens Bąkowski (1860–1938) w testamencie „wszelkie rękopisy przeznaczył do Archiwum Aktów Dawnych m. Krakowa dla Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa”⁸⁷ i na tej podstawie w grudniu 1938 r. trafiły do Archiwum akta osobiste, notatki i akta kancelarii adwokackiej⁸⁸. K. Bąkowski jako jeden z założycieli Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa wiedział, jak ważne jest zachowanie dokumentacji ukazującej dzieje Krakowa i jego mieszkańców. Już w 1897 r. przekazał do Archiwum materiały rodzinne dotyczące Józefa Bąkowskiego, majstra blacharskiego w Krakowie⁸⁹. W 1907 r. ofiarował Muzeum „chorągiewkę żelazną z Rondla Floryańskiego zdjętą koło r. 1896, dwa odciski pieczęci Towarzystwa strzeleckiego krak.”⁹⁰ Podarował co najmniej 31 pocztówek (część w 1916 r.) ukazujących róż-

⁸³ ANK, Cechy rzemieślnicze miast i wsi małopolskich – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/199/16–37 (Cech wielki w Koszycach – bednarze, szewcy, stolarze, ślusarze).

⁸⁴ ANK, zespół 29/663 Zbiór kartograficzny.

⁸⁵ ANK, Akta osób i rodzin – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/645/342–343.

⁸⁶ ANK, Drobne zbiory – zbiór szczątków, sygn. 29/690/11.

⁸⁷ *Dom Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa przy ul. św. Jana 12*, red. Waldemar Komorowski, Biblioteka Krakowska nr 158, Kraków 2013, aneks 11, s. 222.

⁸⁸ ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/160, s. 1369–1371; zespół 29/675 Zbiór Klemensa Bąkowskiego.

⁸⁹ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/3016, 29/33/3017.

⁹⁰ *Sprawozdanie Dra St. Krzyżanowskiego dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za rok 1907*, Kraków 1908, s. 10, 15.

ne budynki Krakowa (Wydawnictwo Salon Malarzy Polskich) oraz obchody grunwaldzkie w 1910 r. (Wydawnictwo „Pocztówki” w Krakowie oraz Atelier „Kamera”)⁹¹. Przekazał kilkadziesiąt fotografii, m.in. z obchodów grunwaldzkich w 1910 r. oraz ukazujących różne obiekty w Krakowie⁹². W 1929 r. oddał do zasobów Archiwum miejskiego księgę pamiątkową zwiedzających Mogiłę Kościuszki z lat 1914–1929⁹³, ponadto materiały dotyczące obrony Lwowa w latach 1918–1920⁹⁴, kroniczkę krakowską z 1801 r.⁹⁵, przepisy budowlane dla Krakowa z 1860 r.⁹⁶ oraz materiały związane z wyborami⁹⁷. Dzięki niemu do zbiorów muzealnych dołączono także „2 torby podróżne używane w Krakowie w latach 1840–1860”⁹⁸.

Gromadzone przez oba archiwa od początku działalności zbiory biblioteczne miały w założeniu zawierać publikacje pomocne w opracowywaniu archiwaliów, czyli monografie i artykuły, wydawnictwa źródłowe oraz publikacje urzędowe obowiązujących przepisów. Ponieważ jednak budżety obu archiwów były skromne, zasadniczo opierano się na darach⁹⁹ – potwierdza to zapis w sprawozdaniu Archiwum miejskiego za 1891 r.:

natomiast znakomitego w naukowej pracy poparcia doznaje archiwum od licznych ofiarodawców, którzy o jego bibliotece pod ręcznej pamiętają. Na pierwszym miejscu należy wymienić Akademię Umiejętności, która ofiarowała wspaniałomyślnie 100 tomów najcenniejszych swoich źródłowych wydawnictw, zapisując nadto archiwum na liście stałych odbiorców. Wydział Krajowy przesłał 14 tomów „Akt grodzkie i ziemskie” z podobnym łaskawem przyrzeczeniem przesyłania dalszych w miarę postępu wydawnictwa. Senat Akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego przesłał swoje wydawnictwa w ilości 10 tomów, Muzeum XX. Czartoryskich 3 zeszyty katalogu rękopisów wydanego przez

⁹¹ ANK, Inwentarz zespołu 29/1591 Zbiór widokówek.

⁹² ANK, Inwentarz zespołu 29/670 Zbiór fotograficzny.

⁹³ *Działalność instytucji i przedsiębiorstw* [1929]. *Archiwum Aktów Dawnych*, „Dziennik Rozporządzeń Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” z 31 stycznia 1930, R. 51, nr 1, s. 66; ANK, Komitet Pomnika Tadeusza Kościuszki w Krakowie, sygn. 29/565/43.

⁹⁴ ANK, Instytucje charytatywne – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/559/7.

⁹⁵ ANK, Prace naukowe, literackie i pamiątki – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/667/93.

⁹⁶ ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. 29/33/IT 987.

⁹⁷ ANK, w zespole 29/100 Wybory w Krakowie.

⁹⁸ A. Chmiel, *Sprawozdanie z działalności Archiwum...*, s. 60.

⁹⁹ A. Kiełbicka, *Archiwa krakowskie na tle...*, s. 151; A. Kamiński, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Krakowie...*, s. 65–66, 88.

Dr. J. Korzeniowskiego, Biblioteka Zakładu nar. im. Ossolińskich 9 tomów i 8 zeszytów swoich wydawnictw¹⁰⁰.

Do Archiwum autorzy publikacji nie tylko z Krakowa czy Galicji, ale i innych części kraju przysyłali swoje dzieła wydawane na bieżąco oraz dawniejsze, często znajdujemy w nich podziękowania dla archiwistów za pomoc przy kwerendzie. Powstał zbiór publikacji dotyczących historii i funkcjonowania miast, a dzięki gromadzeniu na bieżąco wydawnictw urzędów, instytucji czy stowarzyszeń, np. drukowanych sprawozdań z działalności, statutów czy wydawnictw jubileuszowych, jest bezcenny dla badaczy. Krajowe Archiwum jako rządowe gromadziło druki związane z działalnością sądownictwa i administracji państwowej z różnych epok, także bieżące, dzięki czemu biblioteka Archiwum dysponuje bogatym zbiorem drukowanych przepisów z czasów austriackich oraz Szematyzmów¹⁰¹.

Archiwum Narodowe w Krakowie, kontynuując tradycje poprzedników, przejmuje ofiarowywane archiwalia dotyczące Krakowa, Małopolski czy szerzej Galicji. Misją archiwów państwowych jest przecież zachowanie wszelkich materiałów archiwalnych tworzących narodowy zasób archiwalny, będących źródłem informacji o funkcjonowaniu urzędów i instytucji¹⁰². Z doświadczenia pokoleń krakowskich archiwistów wynika, że materiały archiwalne przejmowane z archiwów zakładowych powinny być wzbogacone dokumentacją stanowiącą tzw. niepaństwowy zasób archiwalny, czyli wytworzoną m.in. przez partie polityczne, organizacje społeczne, kościoły i związki wyznaniowe, i oczywiście osoby prywatne. Takie materiały archiwum może jedynie otrzymać w darze. Zasób archiwalny jest wykorzystywany jako źródło i ilustracja wyników badań naukowych, publikacji, wystaw, filmów, prezentacji itp. Rozpiętość tematów z różnych dziedzin jest ogromna i nieustannie się zmienia, Archiwum musi więc być przygotowane na każde, nawet najbardziej oryginalne zapytanie o poszukiwaną dokumentację. W związku z tym przyjmuje w darze¹⁰³ materiały potencjalnie przydatne,

¹⁰⁰ *Sprawozdanie archiwaryusza Dra Stanisława Krzyżanowskiego za rok 1891...*, s. 3–4.

¹⁰¹ *Schematismus für die Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr/ Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1792–1914.*

¹⁰² *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, art. 1 (Dz.U. z 1983 r., nr 38, poz. 173).

¹⁰³ Na przełomie XX/XXI w. ewidencja zasobu prowadzona była w oparciu o bazę danych SEZAM, obecnie system ZoSIA. Generowane raporty pozwalają ustalić liczbę jednostek archiwalnych materiałów archiwalnych otrzymanych w darze przez ANK wraz

nawet jeśli wydają się popularne, masowe, oczywiste, znane wszystkim i nudne, np. blankiety rachunków domowych z okresu PRL lub szerzej przed epoką płatności elektronicznych. Jak bowiem zaprezentować na wystawie czy przeprowadzić badania procesu zmian druków czy niezbędnych danych, nie mając źródeł? Jak pokazywać młodzieży zmieniający się świat – może na przykładzie świadectw szkolnych? Często starsze osoby wiedzą, że dzieci czy wnuki nie są zainteresowane dawnymi czasami i dokumentami, nawet rodzinnymi (da się dostrzec taką prawidłowość), a „żał je wyrzucić”, jeśli przetrwały tyle lat i mogłyby się jeszcze komuś przydać¹⁰⁴. Przeważnie dotyczą osób mniej znanych, ale może dzięki zachowanej dokumentacji pamięć o nich zostanie utrwalona podczas opisywania dziejów miejscowości. Każdy taki zbiór, nawet niewielki, pokazuje przecież fragment historii, jest świadectwem minionych czasów.

Niektóre materiały, uznawane za popularne, są bezwiednie niszczone, w przekonaniu że jakaś instytucja na pewno je zachowa. Tymczasem pewne dokumenty pozostają w posiadaniu tylko osób prywatnych, np. świadectwa szkolne, korespondencja, dzienniki, pamiętniki, kalendarzyki z zapiskami itp. Fotografie czy filmy przedstawiające ważne i ciekawe wydarzenia są oczywiście wykonywane przez wyspecjalizowane firmy lub instytucje, ale w zbiorach osób prywatnych mogą być inne, wyjątkowe ujęcia czy fragmenty.

Archiwum chętnie przejmuje fotografie, nawet nieopisane (kto?, kiedy?, gdzie?), czasem poszukiwane jest bowiem zdjęcie nie konkretnej osoby, wydarzenia czy miejsca, ale np. pokazujące modę, środki transportu, ilustrujące codzienność itp. Gromadzone są wszelkie druki ulotne, np. wyborcze – nie zawsze urzędy zaangażowane w proces wyborczy dysponują takimi materiałami. A przecież wybory, każdego szczebla, to nie tylko listy wyborcze i wyniki głosowania. Archiwiści często zachęcają członków rodziny i znajomych do gromadzenia takich materiałów i oddawania ich do Archiwum – idea przekazywana pocztą pantoflową przynosi obfite rezultaty.

z oddziałami zamiejscowymi w Bochni, Nowym Sączu, Nowym Targu (do 2010 r.), Tarnowie: 2003 – 42 j.a., 2004 – 454, 2005 – 62, 2006 – 1, 2007 – 239, 2008 – 62, 2009 – 321, 2010 – 247, 2011 – 4, 2012 – 48, 2013 – 388, 2014 – 348, 2015 – 62, 2016 – 100, 2017 – 147, 2018 – 151, 2019 – 956, 2020 – 441.

¹⁰⁴ ANK, Akta osób i rodzin – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/645/452 (Materiały dot. rodziny Glazur i Zabża. Zapiski przeważnie wydatków domowych 1914–2010).

Archiwum, przejmując archiwalia, nie wymaga sporządzenia wykazu ofiarowywanych materiałów, żeby nie zniechęcić potencjalnego darczyńcy. Wykonują je archiwiści, a darczyńca otrzymuje pismo z podziękowaniem za dar, będące potwierdzeniem przejęcia konkretnych materiałów archiwalnych z podaniem sygnatury archiwalnej. Archiwum jako obdarowany zobowiązuje się przechowywać wiecześnie przekazane materiały archiwalne oraz udostępniać je w celach naukowych i kulturowych każdemu, kto się zgłosi, na zasadach właściwych dla narodowego zasobu archiwalnego. W celu uregulowania kwestii prawnych sporządzana jest standardowa umowa darowizny, aby przyszłe pokolenia archiwistów mogły w pełni dysponować tymi materiałami, biorąc pod uwagę np. prawa autorskie, przepisy o ochronie danych osobowych itp. Otrzymane materiały często dotyczą nieodległej przeszłości, dlatego ich zdigitalizowane kopie nie mogą zostać udostępnione w portalu szukajwarchiwach.gov.pl. Zdarza się jednak, że na prośbę darczyńcy wykonywana jest kopia, przesyłana wraz z podziękowaniem za przekazane materiały.

W 2020 r. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych ogłosił 6 grudnia Dniem Darczyńcy, aby uhonorować osoby, które wzbogacają narodowy zasób archiwalny, m.in. w ramach aktualnie realizowanych projektów „Archiwa Rodzinne” i „Archiwa Rodzinne Niepodległej”¹⁰⁵. Przechowywane w domowych archiwach różnorodne materiały stanowią wyjątkowe świadectwo historii ludzi, rodzin i lokalnych społeczności, a archiwa państwowe są miejscem, gdzie dokumentacja ta zostanie właściwie zabezpieczona i będzie dostępna dla przyszłych pokoleń.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Narodowe w Krakowie

Akta miasta Krakowa, sygn. rkps 1512, rkps 3020, rkps 3027, rkps 3113, rkps 3325, rkps 3491, rkps 3419, 29/33/3016, 29/33/3017, 29/33/IT 987.

Akta osób i rodzin – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/645/35–42, 29/645/231–233, 29/645/342–343, 29/645/452, 29/645/456.

Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/143, 29/819/144, 29/819/160.

¹⁰⁵ archiwarodzinne.gov.pl (odczyt: 15.06.2021).

- Cechy rzemieślnicze miast i wsi małopolskich – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/199/16–37.
- Cechy rzeźników w Krakowie, Kazimierzu i Kleparzu, sygn. 29/176/77.
- Drobne zbiory – zbiór szczątków, sygn. 29/690/11.
- Instytucje charytatywne – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/559/7.
- Komitet Pomnika Tadeusza Kościuszki w Krakowie, sygn. 29/565/43.
- Komitety i organizacje społeczne ochrony zabytków w Krakowie – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/563/4.
- Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie, sygn. 29/540/173.
- Prace naukowe, literackie i pamiątki – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/667/2 (dawna sygn. IT 2373), 29/667/93.
- Variae civitates et villae – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/121/36.
- Zakłady Budowy Maszyn i Aparatury im. Stanisława Szadkowskiego w Krakowie (dawne Zieleniewskiego), sygn. 29/1322/38.
- Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 29/657/301, 29/657/323, 29/657/663, 29/657/712, 29/657/770, 29/657/840, 29/657/841, 29/657/1039–1041, 29/657/1051, 29/657/1057, 29/657/1062, 29/657/1064, 29/657/1083, 29/657/1087, 29/657/1089, 29/657/1091, 29/657/1094–1096, 29/657/1100, 29/657/1118, 29/657/1119, 29/657/1126, 29/657/1127, 29/657/1181–1186, 29/657/1285.
- Zbiór Legionów, sygn. 29/273/76, 29/273/77.

Prasa

„Tygodnik Ilustrowany” 1900, nr 16.

Druki urzędowe

- Chmiel Adam: *Sprawozdanie z działalności Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za lata 1924–1926*. „Dziennik Rozporządzeń Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” z 31 marca 1927, R. 48, nr 3, s. 59–61.
- Działalność instytucji i przedsiębiorstw [1929]*. Archiwum Aktów Dawnych. „Dziennik Rozporządzeń Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” z 31 stycznia 1930, R. 51, nr 1 s. 65–66.
- Działalność instytucji i przedsiębiorstw [1930]*. Archiwum Aktów Dawnych m. Krakowa. „Dziennik Rozporządzeń Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” z 31 grudnia 1930, R. 51, nr 12 s. 496.
- „Dziennik Rozporządzeń dla Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” 1921, nr 10, 12.
- Muzeum Narodowe w Krakowie. Sprawozdanie Zarządu za rok 1889*, Kraków 1890 i za kolejne lata.
- Schematismus für die Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr/ Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim* na rok 1792–1914.
- Sprawozdanie archiwaryusza Dra Stanisława Krzyżanowskiego za rok 1890*. Kraków: Nakładem Gminy m.[iasta] Krakowa, [1891].
- Sprawozdanie archiwaryusza Dra Stanisława Krzyżanowskiego za rok 1891*. Kraków: Nakładem Gminy miasta Krakowa, [1892].

- Sprawozdanie archiwaryusza Dra Stanisława Krzyżanowskiego za rok 1894.* Kraków: Nakładem Gminy miasta Krakowa, [1895].
- Sprawozdanie Dra Stanisława Krzyżanowskiego Dyrektora Archiwum aktów dawnych m. Krakowa za rok 1899.* Kraków: Nakładem Gminy miasta Krakowa, 1900.
- Sprawozdanie Dra St. Krzyżanowskiego Dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za lata 1900 i 1901.* Kraków: Nakładem Gminy miasta Krakowa, 1902.
- Sprawozdanie Dra Stanisława Krzyżanowskiego Dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za lata 1903 i 1904.* Kraków: Nakładem Gminy miasta Krakowa, 1905.
- Sprawozdanie Dra Stanisława Krzyżanowskiego dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za rok 1905.* Kraków: Nakładem Gminy miasta Krakowa, 1906.
- Sprawozdanie Dra St. Krzyżanowskiego dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa za rok 1907.* Kraków: Nakładem Gminy miasta Krakowa, 1908.
- Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Muzeum Etnograficznego w Krakowie za rok 1911.* Kraków: Nakładem Towarzystwa Muzeum Etnograficznego w Krakowie, 1912.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz.U. z 1983 r., nr 38, poz. 173).

Opracowania

- Andrasz-Mrozek Monika: „Archiwum gospodarcze majątku Książniczki 1882–1923”. Wstęp do inwentarza (maszyn.). [Kraków] 1999.
- Andrasz-Mrozek Monika: „Inwentarz Archiwum Dembińskich 1580–1855”. Wstęp do inwentarza (maszyn.). [Kraków] 1996.
- Archiwum Ziemskie w Krakowie w latach 1920–1926.* „Archeion” 1928, R. 3, s. 168–178.
- Bąkowski Klemens: *Bogusz Adam.* W: PSB, t. 2. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1936, s. 214.
- Beiersdorf Zbigniew: *Muzeum Techniczno-Przemysłowe w Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 1991, R. 57, s. 129–164.
- Benis Artur: *Materiały do historii drukarstwa i księgarstwa w Polsce.* Kraków: nakładem Akademii Umiejętności, 1890.
- Benis Artur: *Muzeum Przemysłowe w Krakowie.* Kraków: nakładem Gminy Miasta Krakowa, 1905.
- Berska Barbara: „Inwentarz Zbioru Legionów 1908–1939”. Wstęp do inwentarza (maszyn.). [Kraków] 2007.
- Białkiewicz Andrzej: *Przyczynek do biografii Bogdana Tretera.* „Ochrona Zabytków” 1985, R. 38, nr 1 (148), s. 17–28.
- Buczowski Kazimierz: *Janoszanka Michalina.* W: PSB, t. 10. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962–1964, s. 552.
- Chrzanowski Tadeusz: *Uwagi o intelektualistach-kolekcjonerach w Polsce na przełomie renesansu i baroku.* W: *Mecenas, kolekcjoner, odbiorca. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Katowice, listopad 1981.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984, s. 121–145.
- Chwalewik Edward: *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym we-*

- dlug miejscowości ułożone*, t. 1–2. Warszawa: Wydawnictwo J. Mortkowicza, Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie, 1926, 1927.
- Czernin Janina: *Współpracownik Placówki „W” w Budapeszcie Kazimierz Gurgul*. „Kra-kowski Rocznik Archiwalny” 2012, t. 18, s. 77–90.
- Dom Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa przy ul. św. Jana 12*. Red. Waldemar Komorowski. Biblioteka Krakowska nr 158. Kraków: Towarzystwo Miłośni-ków Historii i Zabytków Krakowa, 2013.
- Estreicher Karol: *Dzieło Ambrożego Grabowskiego*. „Rocznik Krakowski” 1970, R. 40, s. 7–42.
- Follprecht Kamila: *Z dziejów kamienicy przy ul. Siennej 16 w Krakowie*. „Kra-kowski Rocznik Archiwalny” 2013, t. 19, s. 13–37.
- Gajda Zdzisław: *Łepkowski Wincenty Jacek*. W: PSB, t. 18. Wrocław 1973, s. 345.
- Gawełek Franciszek: *Muzeum etnograficzne w Krakowie*. „Ziemia. Tygodnik Krajoznaw-czy Ilustrowany” 1913, R. 4, nr 28, s. 463–465.
- Gawron Wincenty: *Opowieści o dawnej wsi limanowskiej*. „Almanach Sądecki” 1996, R. 5, nr 3 (16), s. 45–56.
- Gellner Joanna: *W obronie koni, psów i ptaków niechaj przoduje w Polsce Kraków. Z dzie-jów opieki nad zwierzętami w Krakowie (1875–1914)*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2018, nr 36, s. 97–116.
- Grabowski Ambroży: *Dawne zabytki miasta Krakowa*. Kraków: Drukarnia „Czasu”, 1850.
- Grabowski Ambroży: *Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic*. Kraków: nakładem i drukiem Józefa Mateckiego, 1822.
- Grabowski Ambroży: *Skarbniczka naszej archeologii*. Kraków: nakładem Księgarni Zagra-nicznej, 1854.
- Grabowski Ambroży: *Starożytnicze wiadomości o Krakowie*. Kraków: nakładem i drukiem Józefa Czecha, 1852.
- Hajdukiewicz Leszek: *Jan Ponętowski – opat hradyski, bibliofil i miłośnik sztuki (Materiały do życiorysu)*. „Roczniki Biblioteczne” 1970, R. 14, s. 485–529.
- Hapanowicz Piotr: *Działalność Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie i jego li-kwidacja w latach 1949–1950*. „Zarządzanie w Kulturze” 2007, t. 8, s. 43–62.
- Haptaś Krzysztof: *„On to podjął się był pięknego dzieła ułatwienia powrotu wywiezio-nym na Sybir po r. 1863 poddanym austriackim. Książdz Ludwik Ruczka i jego dzia-łalność na rzecz zesłanych na Sybir powstańców styczniowych z zaboru austriackiego*. „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2017, t. 24, s. 139–152.
- Homecki Adam: *Jahoda Robert*. W: PSB, t. 10. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossoliń-skich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962–1964, s. 325–326.
- Hordyński Piotr: *Kolekcja Jana Ponętowskiego. Wstęp do opisu zawartości*. „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2016, R. 66, s. 69–84.
- Inwentarz Archiwum Naczelnego Komitetu Narodowego (1914–1920)*. Oprac. Ludwik Ły-siak, Anna Ptaśnikowa, Helena Zajęcowa. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958.
- Jacher-Tyszkowa Aleksandra: *Zbiory Muzeum Etnograficznego w Krakowie*. „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1967, R. 2, s. 213–251.

- Jakubiec Danuta: *Boglarzczycy*. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2004, t. 10, s. 257–260.
- Jelonek-Litewka Krystyna: *Informacja o przekazaniu akt Stowarzyszenia „Boglarzczycy” do Archiwum Państwowego w Krakowie*. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2004, t. 10, s. 261–262.
- K. *Buszczyński i Synowie. Hodowla nasion sp. akc. 1886–1936*. Warszawa: [b.w.], 1936.
- Kamiński Adam: *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Krakowie (1792) 1878–1952*. Wstęp i oprac. Janina Stoksik. Biblioteka Krakowska nr 156. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 2012.
- Kasprzycki Remigiusz: *Obrońcy zwierząt w miastach międzywojennej Polski*. W: *Stulecie samorządu*. Red. Janusz Mierzwa, Tadeusz Skoczek. Warszawa: Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2019, s. 177–198.
- Kielbicka Aniela: *Archiwa krakowskie na tle polskiej nauki historycznej 1878–1951*. Biblioteka Krakowska nr 130. Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, 1993.
- Kłak-Ambrożkiewicz Marta: *Pasja, rekwizytornia artysty, kolekcja muzealna... Refleksje nad kolekcją Jana Matejki i jej znaczeniem*. W: *Miłośnictwo rzeczy. Studia z historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich w XIX wieku*. Red. Kamila Kłudkiewicz, Michał Mencfel. Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, 2014, s. 342–358.
- Knapek Elżbieta: *Proweniencje zespołu dokumentów pergaminowych Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*. „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2016, R. 61, s. 21–36.
- Kocójowa Maria: *„Pamiętkom ojczystym ocalonym z burzy dziejowej”*. Muzeum Emeryka Hutten Czapskiego (Stańków–Kraków). Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1978.
- Kolak Waław: *„Inwentarz Archiwum Adama Bogusza, adwokata w Krakowie 1531–1920”*. Wstęp do inwentarza (maszyn.). [Kraków] 1984.
- Kopera Feliks: *Cercha Maksymilian*. W: PSB, t. 3. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1937, s. 232.
- Kopera Feliks: *Cercha Stanisław*. W: PSB, t. 3. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1937, s. 232–233.
- Kopff Andrzej: *Muzeum Narodowe w Krakowie. Historia i zbiory*. Kraków: Muzeum Narodowe w Krakowie, 1962.
- Kubisz Krzysztof, Kubisz Zofia: *Uhl-Kubiszowa Zofia*. W: *Harcerski słownik biograficzny*, t. 2. Red. Janusz Wojtyca. Warszawa: Muzeum Harcerstwa, 2008, s. 231–233.
- Kumor Bolesław: *Ruczka Ludwik*. W: PSB, t. 32. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1989–1991, s. 595–597.
- Kunysz Antoni: *Początki muzealnictwa na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem muzealnictwa galicyjskiego*. „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1987, t. 4, s. 3–24.
- Lepiarczyk Józef: *Hendel Zygmunt*. W: PSB, t. 9. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960–1961, s. 388–390.
- Lesiak-Przybył Bożena: *Przełom wieku XIX i XX w Dzienniku Aleksandry Czechówny*. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2002, t. 8, s. 162–167.
- Lesiak-Przybył Bożena: *Wystawa starożytności i zabytków sztuki w Krakowie w 1858 roku. Z „Dziennika” Aleksandry Czechówny*. „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2015, R. 60, s. 29–40.

- Łoziński Władysław: *Lwów starożytny. Kartki z historii sztuki i obyczajów. Złotnictwo lwowskie w dawnych wiekach 1384–1640*. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1889.
- Łoziński Władysław: *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1890.
- Maciuk Marcin: *Łącząc miłość nauki z miłością Ojczyzny. Ofiarodawstwo na rzecz Polskiej Akademii Umiejętności*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, Archiwum Nauki PAN i PAU, 2016.
- Marcinek Roman: *Archiwum księdza Ludwika Ruczki i materiały do biografistyki powstańców styczniowych*. „Archeion” 1995, R. 94, s. 41–51.
- Marosz Magdalena: „Inwentarz zbioru Wincentego i Edwarda Łepkowskich [1886] 1912–1935 [1938]”. Wstęp do inwentarza (maszyn.). [Kraków] 2018.
- Marosz Magdalena: *Zbiór Jana Augustyna z lat 1794–1934 w Archiwum Państwowym w Krakowie*. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 1996, t. 2, s. 48–57.
- Mianowska Aleksandra: *Stefan Kamiński (1907–1974)*. „Silva Rerum” 1981, s. 125–134.
- Miłośnictwo rzeczy. Studia z historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich w XIX wieku*. Red. Kamila Kłudkiewicz, Michał Mencfel. Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, 2014.
- Niezabitowski Michał: „Muzeum to sposób pamiętania”. *Wokół jubileuszu Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*. „Rocznik Krakowski” 2020, R. 86, s. 5–20.
- Nowak Janusz: *Władze gminy miasta Krakowa wobec Muzeum Książąt Czartoryskich 1874–1939*. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2001, t. 7, s. 94–115.
- Odezwa Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim połączonego w celu archeologicznych poszukiwań, wraz ze skazówką mogącą posłużyć za przewodnika w poszukiwaniach tego rodzaju*. Kraków: Drukarnia „Czasu”, 1850.
- Otwinowska Dorota: *Zbiór sfragistyczny Muzeum Narodowego w Krakowie*. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2004, t. 10, s. 254–256.
- Pachowicz Anna: *Zapomniany żołnierz. Ppłk Stefan Musiałek-Łowicki 1896–1986*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, 2016.
- Palarczykowa Anna: *Archiwum Siedliszowickie Zahuskich*. „Archeion” 1960, R. 32, s. 57–77.
- Pijaj Stanisław: *Archiwa rodzinno-majątkowe i spuścizny z terytorium dawnej Galicji (ich losy i stan obecny)*. „Studia Historyczne” 2012, t. 55, nr 1, s. 51–70.
- Purchla Jacek: *Jan Zawiejski architekt przelomu XIX i XX wieku*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986.
- Rosset Tomasz F. de: *Szkic o polskich kolekcjach artystycznych epoki zaborów*. W: *Miłośnictwo rzeczy. Studia z historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich w XIX wieku*. Red. Kamila Kłudkiewicz, Michał Mencfel. Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, 2014, s. 24–43.
- Rzepińska Maria: *Wilhelm Wyrwiński przerwana droga twórczości*. „Folia Historiae Artium” 1966, t. 3, s. 95–122.
- Schnaydrowa Bogumiła: *Ofiarodawcy Akademii Umiejętności 1873–1919. Z badań nad proveniencją zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie*. „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” 1981, R. 26, s. 11–42.

- Schnaydrowa Bogumiła: *Ofiarodawcy Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Z badań nad proveniencją zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie*. „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” (1975) 1976, R. 21, s. 99–132.
- Skrzyński Tomasz: *Powstanie i dzieje zbiorów archeologicznych i Muzeum Archeologicznego AU i PAU*. „Materiały Archeologiczne” 2010, t. 38, s. 205–218.
- Spis prywatnych zbieraczy z wyszczególnieniem ich zbiorów i kierunku, w jakim przedewszystkiem swoim studiom się oddają*. „Rocznik dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich Rok 1869” 1870, s. 73–83.
- Spis prywatnych zbieraczy z wyszczególnieniem ich zbiorów i kierunku, w jakim przedewszystkiem swoim studiom się oddają*. „Rocznik dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Polskich Rok 1870” 1873, s. 207–237.
- Tabaszewski Robert: *Powstanie i organizacja c.k. Sądu Obwodowego w Nowym Sączu w latach 1855–1914*. „Rocznik Sądecki” 2017, R. 45, s. 93–120.
- Waligórska Krystyna: „Inwentarz Archiwum Tomkowiczów z Kobiernic 1463–1863”. Wstęp do inwentarza (maszyn.). [Kraków] 1961.
- Wawel Louis Józef: *Przechadzka kronikarza po Rynku Krakowskim*. Kraków: nakładem Drukarni „Czasu”, 1890.
- Witkiewicz Kazimierz: *Z pośmiertnej wystawy w salach Tow. Sztuk Pięknych w Krakowie*. „Rzeczy Piękne” 1919, R. 2, nr 2, s. 15–16.
- Wolter Edyta: *Edukacja ekologiczna w Drugiej Rzeczypospolitej inspiracją dla praktyki edukacyjnej w XXI wieku*. „Biuletyn Historii Wychowania” 2016, t. 34, s. 71–83.
- Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, t. 1–2. Wyd. Stanisław Estreicher. Biblioteka Krakowska nr 40–41. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1909.
- Zacny Franciszek, „Archiwum Konarskie Grabowskich [1540] 1682–1897”. Wstęp do inwentarza (maszyn.). [Kraków] 1983.

Wydawnictwa elektroniczne

archiwarodzinne.gov.pl (odczyt: 15.06.2021)

AUTOR: Kamila Follprecht – historyk archiwista, dr, Archiwum Narodowe w Krakowie; zainteresowania badawcze: właściciele i mieszkańcy krakowskich nieruchomości od XVI do XX w., edytorstwo źródeł historycznych; e-mail: kfollprecht@ank.gov.pl

AUTHOR: Kamila Follprecht – archival historian, Dr, National Archives in Krakow; research interests: owners and residents of Krakow’s property from the 16th century until the 20th century, editing of historical sources; e-mail: kfollprecht@ank.gov.pl